

Diagnoza przedmaturalna z języka polskiego

Badanie przeprowadzone przez Instytut Badań Edukacyjnych we współpracy z Centralną Komisją Egzaminacyjną i Okręgowymi Komisjami Egzaminacyjnymi

Co sprawdzają zadania w *Diagnozie przedmaturalnej z języka polskiego*?

Zastosowany zestaw zadań, na który składa się 13 zadań testowych oraz 2 wypracowania (do wyboru), sprawdza, w jakim stopniu uczniowie kończący klasę II opanowali wybrane wymagania podstawy programowej na poziomie podstawowym. Poniżej zamieszczamy opisy poszczególnych zadań – z odniesieniami do wymagań podstawy.

Zadanie 1.

O przekręcaniu, czyli skrzydlate słowa ze zwichniętym skrzydłem

Tekst profesora Andrzeja Markowskiego dotyczy zjawiska polegającego na modyfikowaniu zakorzenionych w polszczyźnie powiedzeń znanych postaci i funkcjonujących w świadomości społecznej cytatów z literatury – tzw. „skrzydlatych słów”. Odnosi się zatem do sfery świadomości językowej – poszerza ją i kształtuje poprzez zapoznanie odbiorcy z ze zjawiskiem powszechnego „odkształcania” wspomnianych wyrażen i zwrotów. Autor opowiada się za precyzją w kultywowaniu obyczaju przywoływania „skrzydlatych słów”, za wiernością wobec „oryginałów”. Tekst ma zatem walor dydaktyczny, zręcznie jednak przesłonięty wyjaśnieniami, które dla młodego czytelnika mogą mieć walor odkrycia.

Tekst odznacza się wyraźną, ramową kompozycją oraz gradacją przykładów – od najmniejszej do największej „szkodliwości społecznej” przeinaczania znanych powiedzeń. Jednocześnie zawiera elementy analizy i interpretacji konstrukcji słownych, wymaga więc wnikliwej lektury. Tekst stanowi całość, która dość łatwo poddaje się formalnemu i interpretacyjnemu rozpoznaniu.

Zadanie 1.1. sprawdza stopień zrozumienia tekstu i jednocześnie umiejętność odczytania prostej metafory. Obie czynności intelektualne są ze sobą sprzężone – aby zastąpić metaforę sformułowaniem dosłownym, trzeba zrozumieć tekst. Jest to więc zadanie sprawdzające stopień opanowania umiejętności złożonych o niewysokim progu trudności.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.8. rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi (SP);

II.3.1 przedstawia propozycję odczytania konkretnego tekstu kultury i uzasadnia ją (gimnazjum);

III.2.3 tworząc wypowiedzi, dąży do precyzyjnego wystawiania się; świadomie dobiera synonimy i antonimy dla wyrażenia zamierzonych treści (gimnazjum).

Zadanie 1.2. sprawdza świadomość językową w obszarze rozumienia prostych archaizmów stanowiących część utrwalonych w języku związków frazeologicznych. Wykonanie zadania nie wymaga wiedzy z historii języka czy gramatyki historycznej, wystarczy tu znajomość znaczenia przyimka „ku” wsparta wykorzystaniem zasady analogii lub intuicji. Zadanie odwołuje się także do zasobu słownictwa ucznia i jego językowej kreatywności.

Wymagania podstawy programowej:

I.3.1 analizuje znaczenia słów;

III.2.3 tworząc wypowiedzi, dąży do precyzyjnego wystawiania się; świadomie dobiera synonimy i antonimy dla wyrażenia zamierzonych treści (gimnazjum).

Zadanie 1.3. w punkcie a) sprawdza umiejętność rozpoznania zasady kompozycyjnej rządzącej układem segmentów tekstu. Zasadę można sformułować zarówno na podstawie użytych w tekście wskaźników zespolenia, jak i rozumienia poszczególnych akapitów.

Wymagania podstawy programowej:

II.2.1 przedstawia najistotniejsze treści wypowiedzi w takim porządku, w jakim występują one w tekście (gimnazjum).

I.1.5 wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym;

II.3.1 wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji).

Część b) ma charakter analityczny i pełni funkcję precyzującą w stosunku do części a). Wykonując to zadanie, uczeń znajduje argument na rzecz spostrzeżenia (rozpoznania) poczynionego w punkcie a).

Wymagania podstawy programowej:

I.1.5 wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym, dokonuje jego logicznego streszczenia.

I.1.4. (...) rozpoznaje zastosowane w nim [w tekście] środki językowe i ich funkcje w tekście.

Zadanie 1.4. odwołuje się do rozumienia całego tekstu (zdanie a), a także poszczególnych akapitów. Części b) i c) sprawdzają opanowanie umiejętności czytania uważnego (wnikliwego) na poziomie dosłownym.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.1 odczytuje sens całego tekstu oraz wydzielonych fragmentów [...];

Zadanie 1.5. w części a) wymaga wskazania w tekście zabiegu retorycznego polegającego na przywołaniu przez autora opinii ewentualnych polemistów. W części b) uczeń powinien wyjaśnić, że ten chwyt służy wzmocnieniu przez autora własnej tezy lub osłabieniu tezy przeciwnej.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.2 wyszukuje w wypowiedzi potrzebne informacje oraz cytuje odpowiednie fragmenty tekstu (gimnazjum);

I.1.1 odczytuje sens całego tekstu oraz wydzielonych fragmentów; potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości.

I.1.4 wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście.

Zadanie 1.6. sprawdza umiejętność streszczania tekstu. Wymaga rozpoznania tematu (o czym się mówi) i rematu (co się o tym mówi) całego tekstu, a także spójnego i logicznego uogólnienia treści na poziomie adekwatnym do wskazanej w poleceniu długości streszczenia. Wymaga także posłużenia się specyficznym stylem – rzeczowym, zwięzłym i precyzyjnym. Jest to zadanie sprawdzające stopień opanowania umiejętności złożonych o wysokim progu trudności.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.2 określa temat i główną myśl tekstu (SP);

I.1.3 porządkuje informacje w zależności od ich funkcji w przekazie (gimnazjum);

III.2.3 tworząc wypowiedzi, dąży do precyzyjnego wysławiania się (gimnazjum);

I.1.1 odczytuje sens całego tekstu oraz wydzielonych fragmentów;

III.1.7 wykonuje różne operacje na tekstach (np. streszcza).

Zadanie 2.

Piękno

Tematem obu tekstów (Umberto Eco i Józefa Tischnera) jest piękno jako kategoria estetyczna i etyczna. Autorzy rozważają zagadnienie z perspektywy filozoficznej. Aby dostrzec istotne niuanse tych rozważań, uczeń powinien przeprowadzić analizę obu wypowiedzi oraz odkryć sensy, wokół których zbudowana jest każda z nich.

Umberto Eco rozważa piękno w odniesieniu do odbiorcy. Formułuje hipotezę: piękno = dobro, następnie rozpatruje związek między dobrem a chęcią jego posiadania. Stwierdza, że człowiek pragnie być posiadaczem pięknego dobra (np. miłości czy uczciwego bogactwa), ale gdy ceną za nie jest cierpienie, podchodzi do piękna z dystansem – podziwia je, ale nie chce go doświadczać. Ludzie mogą zatem uznawać za piękne to, co wywołuje ich podziw i radość bez względu na to, czy są, czy nie są posiadaczami owego piękna.

Józef Tischner rozważa piękno w odniesieniu do dzieła sztuki. Metaforycznie stwierdza, że piękno „świeci” i odsłania prawdę o tym, co dobre. Nawiązuje w ten sposób do klasycznej triady wartości: piękno – prawda – dobro. Dalsze rozważania mają charakter przede wszystkim etyczny. Autor twierdzi, że dzieło sztuki, w którym brak tych trzech wartości, nie jest dziełem autentycznym. Może to wynikać z braku talentu artysty lub z zewnętrznego przymusu, który nie pozwala artyście być sobą.

Teksty są zróżnicowane pod względem trudności odbioru (pierwszy jest łatwiejszy). Zadania sprawdzają ich rozumienie na poziomie znaczeń, struktury i komunikacji.

Zadanie 2.1. sprawdza rozumienie fragmentu 1. akapitu tekstu Umberto Eco. Warunkiem poprawnego wykonania zadania jest zauważenie, że we wskazanym akapicie autor podaje przymiotniki, które są dla określenia ‘piękny’ wyrazami bliskoznacznymi. Zadanie o niewysokim stopniu trudności.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.1 odczytuje sens fragmentu (a w nim znaczenia wyrazów);

I.3.1 analizuje znaczenia słów;

III.2.3 (...) świadomie dobiera synonimy dla wyrażenia zamierzonych treści (gimnazjum).

Zadanie 2.2. kieruje uwagę ucznia na zabiegi konstrukcyjne/stylistyczne dokonane w tekście Umberto Eco. Określenie funkcji wykorzystanego przez autora przykładu wymaga od ucznia wcześniejszej interpretacji tekstu, toteż można uznać, że stopień trudności zadania jest dość wysoki.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.1 odczytuje sens całego tekstu oraz wydzielonych przez siebie fragmentów; potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości;

I.1.2 odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje zarówno jawne, jak i ukryte;

II.2.1 wskazuje funkcje zastosowanych w utworze wyznaczników poetyki danego utworu (z zakresu kompozycji);

II.2.5 omawia funkcje elementów konstrukcyjnych utworu (gimnazjum).

Zadanie 2.3. sprawdza rozumienie całości tekstu oraz przedstawionych sentencji. Jego trudność wiąże się z koniecznością podjęcia refleksji nad rozważaniami o charakterze filozoficznym.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.1 odczytuje sens całego tekstu;

II.3.2 poddaje refleksji uniwersalne wartości humanistyczne (gimnazjum);

Zadanie 2.4. wymaga od ucznia dokonania analizy treści poszczególnych akapitów oraz zrozumienia całego tekstu. Uczeń powinien odrzucić odpowiedzi niepoprawne uwzględniające tylko częściowo problematykę poszczególnych części tekstu i wybrać pytania akcentujące główną myśl danego akapitu.

Zadanie o dość wysokim poziomie trudności.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.1 odczytuje sens całego tekstu (a w nim znaczenia grup zdań uporządkowanych w akapicie);

I.1.2 odczytuje zawarte w odbieranych tekstach informacje;

III.1.3 formułuje pytania do tekstu (SP).

Zadanie 2.5. odnosi się do 1. akapitu tekstu J. Tischnera i wymaga zrozumienia sensu porównania piękna dzieła sztuki do światła (zarówno piękno, jak i światło skupiają uwagę, pozwalają dostrzec istotę rzeczy). Ze względu na metaforyczny charakter porównania zadanie o wysokim stopniu trudności.

Wymagania podstawy programowej:

I.1.1 odczytuje sens całego tekstu [...];

I.1.5 wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym.

Zadanie 2.6. sprawdza umiejętność porównywania tekstów. W pierwszym kroku uczeń ma stwierdzić, czy postawione przez Eco i Tischnera tezy są identyczne, czy tylko podobne. Identyczność polega na całkowitej zgodności, w podobieństwie obecne są nie tylko elementy wspólne, ale zawarta jest też różnica. Oba teksty

dotyczą tych samych zagadnień. Dla nieuważnego czytelnika mogłoby to być argumentem za tym, że tezy obu autorów są identyczne.

Dostrzeżenie różnicy to drugi krok w tym zadaniu. Odpowiedź 1. nie jest właściwa, bo zawarty jest w niej sąd, iż obaj autorzy piszą o pięknie odmiennie, podczas gdy analiza tekstu pozwala na dostrzeżenie w ich poglądach wielu cech wspólnych, obaj poddają refleksji relację między pięknem a dobrem. Nie jest jednak właściwa i odpowiedź 2., gdyż Tischner nie utożsamia piękna i dobra. Mówi o harmonii między pięknem, dobrem i prawdą w dziele sztuki, jednak wyraźnie je rozdziela. Rzeczywisty związek między tezami obu autorów wskazujący zarówno elementy wspólne (z których wynika podobieństwo), jak i różnicę między nimi został przedstawiony w odpowiedzi 3.: obaj autorzy mówią o pięknie, jednak Tischner definiuje je szerzej, gdyż nie ogranicza się do opisu konkretnych przypadków, z których Eco wyprowadza swoją tezę, lecz za pomocą metafory przedstawia ogólne rozumienie piękna jako „światła dzieła sztuki” oraz syntezy dobra i prawdy.

Zadanie o wysokim stopniu trudności.

Wymagania podstawy programowej:

1.1.1 odczytuje sens całego tekstu [...];

1.1.5 wyróżnia argumenty, kluczowe pojęcia i twierdzenia w tekście argumentacyjnym.

Zadanie 2.7. sprawdza stopień zrozumienia tekstu (artykułu hasłowego ze słownika oraz podanych zdań), a także umiejętność odczytywania sensu tekstu w zależności od znaczeń określonych wyrazów. Aby zrozumieć znaczenie przymiotnika *piękny* w każdym z podanych zdań, uczeń musi zauważyć różnice znaczeniowe zasygnalizowane w opisie słownikowym. Jest to więc zadanie sprawdzające stopień opanowania umiejętności złożonych o niewysokim progu trudności.

Wymagania podstawy programowej:

1.1.8 rozumie dosłowne i przenośne znaczenie wyrazów w wypowiedzi (szkoła podstawowa);

1.1.1 odczytuje sens całego tekstu (a w nim znaczenia wyrazów(...)), potrafi objaśnić ich sens oraz funkcję na tle całości);

1.1.7 rozpoznaje w wypowiedzi ironię.

Zadanie 3. Temat 1.

Zadanie wymaga napisania wypracowania na zadany temat. W poleceniu wskazano, że należy rozważyć przedstawiony w temacie problem i uzasadnić swoje zdanie, czyli przedstawić argumenty przemawiające za postawioną tezą. Polecenie określa więc gatunek wypowiedzi – powinien być to tekst argumentacyjny. Wymaga się także, aby w argumentacji odwołać się do załączonego fragmentu powieści oraz do innych (wybranych) tekstów kultury.

Przystępując do realizacji zadania, uczeń powinien najpierw zinterpretować podany fragment prozy, przy czym jego interpretacja musi być ukierunkowana przez temat, czyli skupiać się na wskazanym aspekcie dzieła. Powieść Hermana Hessego nie jest wprawdzie lekturą obowiązkową, ale podany fragment wystarcza do rozwiązania problemu wskazanego w temacie. Kolejna czynność, którą należy wykonać, to rozważnie zawartej w temacie kwestii. Uczeń powinien przeanalizować możliwe rozwiązania problemu, opowiedzieć się za którymś z nich i dogłębnie uzasadnić wybrane stanowisko. Może dokonać wyboru jednego rozwiązania, powinien jednak uzasadnić ten wybór lub wskazać, dlaczego odrzuca inne rozwiązania. Uczniowska teza może być różnie ukierunkowana, ale w każdym wypadku powinna być adekwatna do tematu.

Ważną umiejętnością sprawdzaną przez to zadanie jest dobieranie, selekcjonowanie oraz hierarchizowanie argumentów. Zgodnie z poleceniem powinny one zawierać odniesienia do wskazanego fragmentu powieści oraz do innych tekstów kultury (liczba mnoga w poleceniu wskazuje, że uczeń powinien odnieść się co najmniej do dwóch tekstów). Sprawdzana jest więc także znajomość tekstów kultury. Warto w tym miejscu podkreślić, że teksty kultury to nie tylko dzieła literackie, ale również filmy, obrazy, spektakle teatralne, dzieła operowe itd.

Wymagania podstawy programowej:

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji:

1.1) odczytuje sens całego tekstu [...].

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury:

3.2) omawia na podstawie poznanych dzieł literackich i innych tekstów kultury podstawowe, ponadczasowe zagadnienia egzystencjalne [...], poddaje refleksji uniwersalne wartości humanistyczne (gimnazjum);

1.2) określa problematykę utworu;

1.3) rozpoznaje konwencję literacką [...];

2.4) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera (narracja, fabuła [...]);

3.2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty [...] (np. literackie, kulturowe, filozoficzne, religijne);

3.3) porównuje funkcjonowanie tych samych motywów w różnych utworach literackich;

4.2) dostrzega obecne w utworach literackich oraz innych tekstach kultury wartości [...] uniwersalne;

4.3) dostrzega w świecie konflikty wartości [...] oraz rozumie źródła tych konfliktów.

III. Tworzenie wypowiedzi:

1.1) tworzy dłuższy tekst pisany [...] zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;

1.2) przygotowuje wypowiedź [...] (wybiera [...] odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);

1.3) *tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki lub retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie).*

Zadanie 3. Temat 2.

Zadaniem ucznia jest dokonanie interpretacji tekstu poetyckiego. Wypowiedź powinna zawierać tezę lub hipotezę interpretacyjną i jej uzasadnienie. Nie mogą to być zatem luźne impresje na temat wiersza. Celem zadania jest sprawdzenie, na ile odbiorca radzi sobie z wyzwaniem intelektualnym, jakim jest tekst zawierający wiele znaczeń, do których trzeba dotrzeć na drodze analizy i wnikliwej refleksji. Uczeń powinien wykazać, że jest świadomym uczestnikiem kultury potrafiącym docierać do sensów zawartych w poezji, a także w twórczości artystycznej w ogóle.

Wykonując to zadanie, uczeń powinien się wykazać wieloma złożonymi umiejętnościami. Ma dowieść, że potrafi uważnie przeczytać i przeanalizować wiersz. Powinien dostrzec w nim zastosowane środki wyrazu artystycznego i wykorzystane motywy, zrozumieć ich funkcję, dostrzec kluczowe słowa i odczytać ich sensy. Zadaniem ucznia jest postawienie tezy lub hipotezy interpretacyjnej, przy czym możliwe jest wskazanie więcej niż jednego odczytania, jeśli pozwala na to utwór. Przedstawione w postaci tezy lub hipotezy spójne odczytanie sensu utworu powinno zostać uzasadnione poprzez odpowiedni dobór argumentów pochodzących z tekstu i z kontekstów (np. historycznoliterackiego, kulturowego, filozoficznego).

Zadanie sprawdza również umiejętność pisania dłuższego tekstu argumentacyjnego. Tekst powinien mieć właściwą (odpowiednią do gatunku) budowę, powinien też być napisany poprawnym i stosownym językiem.

Wymagania podstawy programowej:

I. Odbiór wypowiedzi i wykorzystanie zawartych w nich informacji:

1.1) odczytuje sens całego tekstu;

1.4) wskazuje charakterystyczne cechy stylu danego tekstu, rozpoznaje zastosowane w nim środki językowe i ich funkcje w tekście;

1.7) rozpoznaje w wypowiedzi ironię, objaśnia jej mechanizm i funkcję.

II. Analiza i interpretacja tekstów kultury:

1.1) prezentuje własne przeżycia wynikające z kontaktu z dziełem sztuki;

1.2) określa problematykę utworu;

2.1) wskazuje zastosowane w utworze środki wyrazu artystycznego i ich funkcje oraz inne wyznaczniki poetyki danego utworu (z zakresu podstaw wersyfikacji, kompozycji, genologii) i określa ich funkcje;

2.4) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania świata przedstawionego i bohatera [...] sytuacja liryczna [...]);

3.1) wykorzystuje w interpretacji elementy znaczące dla odczytania sensu utworu (np. słowa-klucze, wyznaczniki kompozycji);

3.2) wykorzystuje w interpretacji utworu konteksty [...];

3.4) odczytuje treści alegoryczne i symboliczne utworu.

III. Tworzenie wypowiedzi:

1.1) tworzy dłuższy tekst pisany [...] zgodnie z podstawowymi regułami jego organizacji, przestrzegając zasad spójności znaczeniowej i logicznej;

1.2) przygotowuje wypowiedź [...] (wybiera [...] odpowiedni układ kompozycyjny, analizuje temat, wybiera formę kompozycyjną, sporządza plan wypowiedzi, dobiera właściwe słownictwo);

1.3) tworzy samodzielną wypowiedź argumentacyjną według podstawowych zasad logiki lub retoryki (stawia tezę lub hipotezę, dobiera argumenty, porządkuje je, hierarchizuje, dokonuje ich selekcji pod względem użyteczności w wypowiedzi, podsumowuje, dobiera przykłady ilustrujące wywód myślowy, przeprowadza prawidłowe wnioskowanie).